

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **Ворок Христини Богданівни**

«Поетика сновидінь у прозі Івана Франка»,

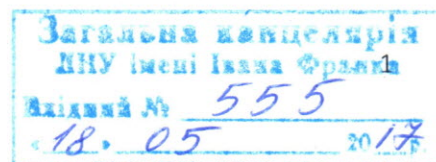
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Феномен Івана Франка у тому, що він у всіх сферах свого художнього універсалізму поставав неповторним. «Бурхлива кров, вразливі нерви й племін душі письменника» (І.Денисюк) життєнаповнюють художній космос його різножанрових творінь. Дослідників прози І.Франка давно зацікавлювали холотропні плани художності. Кожен період франкознавчої науки пропонував свої спроби оніричної аналітики, поглиблюючи панораму містичного простору франкізму. Таким чином, оніричний універсум прози І.Франка на сьогодні уже мав певні здобутки (Л.Бондар, І.Денисюк, Л.Каневська, М.Легкий, Т.Пастух, Б.Тихолоз та багато інших). Дослідження Христини Ворок можемо розглядати етапним у вивченні оніричної парадигми І.Франка, оскільки вирізняється новими стратегіями оніричної аналітики. Оніричні студії у контексті сучасного літературознавства не втрачають популярності, звідси рецензована дисертація відзначається безперечною науковою актуальністю. Можемо говорити про двоплановість цієї актуальності, яка зумовлена, по-перше, актуальністю літературознавчої онейрології, що розглядає наявність фрагментів сну у художньому творі як незаперечне свідчення тягlosti процесу творення архетипів, а звідси – як процесу культурогенезу; по-друге, методикою аналітики оніричної поетики І.Франка, якого на фоні світової літератури сучасні дослідники трактують «справжнім майстром словесних картин сну» (Г.Пономаренко).

Дисертантка вдало використовує у роботі адекватний сьогоденню методологічний інструментарій, зреалізовує теорію і практику перспективних дослідницьких стратегій, зокрема феноменологічний, інтертекстуальний, психоаналітичний підходи, міфологічний та структурно-семіотичний методи тощо. Обрані шляхи аналізу прози І.Франка розглядаємо як досить продуктивні, оскільки рецензована робота може стати підґрунтям для подальших студій самої дисертантки та інших науковців (і не лише франкознавців).

Смислове ядро Франкових поглядів на стан сну, розуміння самого процесу снотворення, а також безпосередніх подразників, які впливають на зміст

сновидінь, а особливо міру особистої віри письменника в онейричні візії Христина Ворок узагальнює на основі уважного прочитання не тільки прозових творів, але й положень, викладених у літературно-критичних статтях, епістолярії тощо. Варто відзначити її цікаві пошукові припущення, що кидають світло на науковий фон Львівського університету кінця XIX – початку XX століття. До таких знахідок зараховуємо, наприклад, тогочасну доповідь В.Вітвіцького «Що таке сон» та реферат Т.Мяновського «Сон і сонні марення», які актуалізовані у наукових колах університету тих часів.

Розділ «Онейричні сюжети в літературних текстах» ілюструє, що сон як один із визначальних мотивів літератури різних напрямків потребує на сьогодні пильної дослідницької уваги. Дисертантка ретельно простежує функціонування онейросюжетів від старозаповітніх часів та античності, широкопланово висвітлюючи традицію наукового осмислення порушеної проблеми, особливо формування новітніх поглядів на художні сновізії. Хочемо відзначити ретельність авторки у критичному розгляді стану онейрології в сучасному українському літературознавстві (одразу вкажемо на вдалий спеціалізований підбір літературознавчих джерел у загальному списку літератури). Важливо, що дисертантка переконує у тому, що сьогодні в Україні уже можна вести мову про понятійно-категоріальну структуру онейричної літератури. При цьому вона наголошує, що І.Франко першим подав зразки аналізу сновидінь у художніх текстах, з'ясовував їхню генезу та символічне значення («Темне царство»), заклавши підвалини літературознавчої онейрології.

Перегляд у дисертації заголовків художніх творів українських письменників, широкий діапазон використання лексеми «сон» тощо засвідчують зацікавлення цією таємничою сферою людського життя. Авторка згадує специфіку сновізій від часів Марка Вовчка і до чи не першої «в світі письменницької сновізійної антології» «Сновиди» (2010). Вона торкається творчості А.Свидницького, Панаса Мирного, О.Кобилянської, І.Нечуя-Левицького, М.Коцюбинського, Лесі Українки, В.Пачовського, О.Слісаренка та інших, зауважуючи, що наприкінці XIX – початку XX століття сновидіння розглядаються не тільки на художньому, але й на теоретичному рівнях. Підкреслимо, що історико-літературну вагу мають її спостереження над жанром літературної коліскової, який притаманний українському письменству XIX – XX століть і особливо індивідуалізований у збірці П.Карманського «Ой люлі, смутку». Хоча на поезику художнього онейросу в українському літературознавстві було звернено ширшу наукову увагу починаючи з першої половини XX століття, сьогодні, як підсумовує Христина Ворок, «існує потреба у невідкладних студіях з безліччю завдань для дослідження сновидінь...» (с. 26).

Заслугове на увагу ширшого кола сучасних дослідників, зокрема оніричної парадигми, розділ 2 «Сновидіння в науковому, епістолярному, перекладацькому дискурсах Івана Франка», у якому дисертантка детально простежує сновізії у наукових працях письменника, оскільки він цікавився ними ще з гімназійних часів. На основі стереометричного прочитання багатьох Франкових студій («Темне царство», «Тополя» Т.Шевченка», «З останніх десятиліть ХІХ віку», «Принципи і безпринципність», «Старе й нове в сучасній українській літературі» і насамперед «Із секретів поетичної творчості») вона висновує, що І.Франко, не будучи фахівцем з психології, ані лікарем, по-науковому глибинно трактував функціонування нічних візій. Зацікавлення франкознавців і навіть ширшого кола фахових читачів викликає підрозділ 2.3. «Особливості епістолярного онейризму письменника», у якому увиразнена новизна дисертації. Тут авторка ставить інтригуюче запитання: чи були сюжети Франкових творів відображенням дійсних снів письменника, чи містять вони події з його біографії, чи є грою художньої уяви? Вона знаходить наукове тлумачення про походження онейричних візій в епістолярії І.Франка вже у 1878 році і робить висновки, що І.Франко не сумнівався у пророчості візійних бачень. Уже в молодому віці письменник намагався інтерпретувати вплив різних чинників на їхнє виникнення і, що найважливіше, його неословлені сновізії лягали в основу поетичних, прозових і драматичних сюжетів. Період від 1908 року вона розглядає як особливий франківський етап, на якому ірреальне займало вагоме місце.

У розділі 3 «Сновидіння – засіб психологізму» констатуємо високий ступінь узагальнення сновидінь як найтоншої матерії у текстовій реальності Франкової прози. Тут детально розглянуто неповторність письменникової художньої орієнтації в тайниках душі своїх персонажів, специфіку відтворення їхніх «чуттєвих рефлексій». Христина Ворок акцентує на пильній увазі І.Франка до внутрішнього психоемоційного стану своїх героїв, його майстерності «малювати великі страждання з приводу дрібних буденних появ». Власне оце останнє Франкове висловлювання можна взяти епіграфом до третього розділу, у якому сновидіння цілком умотивовано розглядається як важливий засіб психологізму. Дисертантка аналізує у розділі досить широкий діапазон психічних станів, виокремлюючи варіанти психологічної генези сновидінь персонажів: страх, передчуття, роздум, спогади, враження від пережитого. Навіть профетичні сні пов'язані у Франковій прозі, як спостерегла дослідниця, з тривогою, страхом, передчуттям невідворотного. Творів із онейричним видінням позитивної семантики вона знаходить порівняно мало («Захар Беркут», «Мавка», «Не спитавши броду»). Її висновки з цього приводу чіткі і лаконічні: як поезія, проза, драматургія, так і літературно-критичні праці І.Франка сповнені описом та аналізом саме неспокійних онейричних видінь людини (с. 87). Тут, зрозуміло,

навіть ширший читач-інтелектуал хотів би прочитувати в авторки такого скрупульозного огляду про причину підкреслено-трагічного Франкового онейросу.

У розділі 4 «Функціонально-естетична природа сновидінь» досліджено онтологію онейричних сюжетів у Франковій прозі. Дисертантка розглядає сновидіння як конструктивний засіб моделювання фікційного світу, вагомий поліфункціональний чинник ідейно-художнього змісту творів. Вона знаходить переконливі композиційні критерії, за якими виокремлює типи сновидінь: експозиційні, кульмінаційні, постпозиційні. У розділі прочитуємо цікаві дослідницькі узагальнення стосовно поетологічних функцій сновидінь. Так, наприклад, у романі «Основи суспільності» Христина Ворок розглядає сновидіння Олімпії як особливий елемент сюжету, який дає можливість «якнайкраще охарактеризувати все те, що зумовлює і впливає на теперішні події у художньому творі» (С. 135), як центральну структурну одиницю композиції. Важливо, що дослідницький зір дисертантки іде градаційно – від деталей з психічної сфери, які несуть різнобічне навантаження і привертають увагу читача, до найважливіших подій із життя персонажів, і до онейричних видінь, що є цілком самостійними сюжетами. Загалом у розділі прочитуємо скрупульозне інтерпретативне стеження за ускладненням психологічного зображення, за процесом Франкового освоєння нових і нових онейричних моделей. Вказуючи на визначальну сюжетотворчу функцію хронотопу, дисертантка детально характеризує специфічні просторові і часові поєднання, незвичайний темп і ритм у творах із мінісюжетами сновидіння, висновуючи, що «в онейричній візії діють інші закони...» (С. 144). Лаконічні висновки роботи увиразнюють її основні положення і посилюють чіткість викладу.

Стосовно дисертаційної роботи все-таки маємо певні зауваження.

Перше: на захисті хотілось би почути умотивування, чому дослідниця залучила до аналізу галюцинації («хворобливі стани психіки», як пише вона сама), коли досить чітко заявлена дисертаційна тема «Поетика сновидінь у прозі Івана Франка» апелює до «літературного сновидіння».

Друге: у формулюванні мети роботи в одному ряду із поняттям «поетика» поставлено – як синонімічні поняття – «символіку», «сюжетно-композиційні функції сновидінь» та інші компоненти. Зауважуємо, що ця стилістична нечіткість торкається теоретичного аспекту роботи: ототожнено як однорідні складові узагальнююче слово («поетика») і поетологічні аспекти, які воно узагальнює.

Третє: у рецензії ми вказали на наукову скрупульозність і вмотивованість в укладанні списку використаної літератури. У функції поради хочемо говорити про доцільність використання у рецензованому дослідженні монографії Сергія Михиди «Психопоетика українського модерну» (2012), у якому є підрозділ «Іван Франко: особливості психопоетичного дослідження в реалістично-модерному дискурсі». У монографії автор актуалізує проблему «пріоритету психоаналітичних пошуків», потребу «значно ширшого... , повноформатного психологічного аналізу», який враховував би «увесь спектр психічних проявів», і виходив би «поzza доктрину З.Фройда».

Висловлені тут зауваження аж ніяк не впливають на високу наукову вагу нового, актуального і потрібного для нашого франкознавства дослідження.

Зміст дисертації з належною повнотою відбитий у публікаціях і в авторефераті. Таким чином, дисертація Христини Ворок «Поетика сновидінь у прозі Івана Франка» відповідає усім вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Кандидат філологічних наук,
викладач кафедри філологічних
дисциплін початкової освіти
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Л. П. Куца

Л. П. Куца

